

УДК 339:54

Зовнішня торгівля України: проблематика структурних змін та пріоритетів

П'янкova O.B.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин
Київського національного торговельно-економічного університету

Ралко O.C.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин
Київського національного торговельно-економічного університету

Стаття присвячена зовнішній торгівлі України як важливій складовій міжнародної економічної діяльності. Проаналізовано показники обсягу зовнішньоторговельних операцій, результуючі показники, досліджено товарну та регіональну структуру, розраховано показники динаміки та інтенсивності експорту та імпорту в розрізі інтеграційних об'єднань, товарних груп. Відзначено низхідну динаміку показників вартісного обсягу, скорочення частки країн СНД серед пріоритетних партнерів України; визначено проблемні аспекти щодо диверсифікації експортно-імпортних потоків, погіршення зовнішньоторговельного обігу.

Ключові слова: зовнішньоторговельна діяльність, зовнішня торгівля, експорт, імпорт, імпортозалежність, квота, товарна та регіональна структура.

П'янкova O.B., Ралко O.C. ВНЕШНЯЯ ТОРГОВЛЯ УКРАИНЫ: ПРОБЛЕМАТИКА СТРУКТУРНЫХ ИЗМЕНЕНИЙ И ПРИОРИТЕТОВ

Статья посвящена внешней торговле Украины как важной составляющей международной экономической деятельности. Проанализированы показатели объема внешнеторговых операций, результирующие показатели, исследованы товарная и региональная структуры, рассчитаны показатели динамики и интенсивности экспорта и импорта в разрезе интеграционных объединений, товарных групп. Отмечены нисходящая динамика показателей стоимостного объема, сокращение доли стран СНГ среди приоритетных партнеров Украины; определены проблемные аспекты диверсификации экспортно-импортных потоков, ухудшение внешнеторгового оборота.

Ключевые слова: внешнеторговая деятельность, внешняя торговля, экспорт, импорт, импортозависимость, квота, товарная и региональная структура.

Piankova O.V., Ralko O.S. FOREIGN TRADE OF UKRAINE: PROBLEMS OF STRUCTURAL CHANGES AND PRIORITIES

The article is devoted to the foreign trade of Ukraine as an important component of international economic activity. The authors analyzed indicators of foreign trade operations volume, resulting indicators, studied goods and regional structures, calculated indicators of dynamics and intensity of exports and imports in terms of integration associations, goods groups. In the article was revealed a downward dynamics of the value indicators, decline in the share of CIS countries among the priority partners of Ukraine; paid attention to the issue of diversification of export and import flows, declining of foreign trade turnover.

Keywords: foreign activity, foreign trade, export, import, import-dependence, quota, goods and regional structures.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Зовнішньоторговельна діяльність України уособлює заходи щодо здійснення операцій з торгівлі товарами та послугами й побудована на партнерстві учасників (резидентів та нерезидентів країни) обміну.

Узагальнюючим статистичним джерелом інформації є зовнішньоторговельний баланс України, що розраховується за результатами звітного періоду, містить інформацію щодо експорту та імпорту, географічної представленості товарів та послуг україн-

ського виробництва на зовнішніх ринках, географічної та товарної структури імпорту до України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню окремих аспектів зовнішньої торгівлі України присвячено чимало теоретичних праць науковців та офіційних видань Державної служби статистики України [1–6], публікацій Державної фіскальної служби України [7], аналітичних видань.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Зважаючи на широкую

представленість розгляду окремих аспектів зовнішньоторговельної діяльності, водночас наполягаємо на необхідності дослідження проблематики структурних змін зовнішньої торгівлі, що відбулися під впливом екзогенних та ендогенних факторів мінливого середовища.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення структурних змін зовнішньої торгівлі України, аналіз показників та визначення проблематики пріо-

ритетів для подальшого розвитку України як повноцінного торговельного партнера у світі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зовнішньоторговельна діяльність є важливою складовою товарного обігу, зовнішньоекономічної діяльності, економічної та зовнішньої безпеки держави.

Аналіз вартісного обсягу операцій зовнішньої торгівлі (табл. 1) дає змогу виявити тенденції щодо поступового скорочення обсягів

Таблиця 1

Показники зовнішньої торгівлі України, 2008–2015 роки

Період	експорт, млрд. дол.	імпорт, млрд. дол.	сальдо, млрд. дол.	ЗТ оборот, млрд. дол.	індекс покриття імпорту експортом	експортна квота	імпортна квота	ЗТ квота
2008	78,8	92,0	-13,2	170,8	0,857	0,438	0,511	0,949
2009	49,3	50,6	-1,3	99,9	0,974	0,421	0,432	0,852
2010	62,1	65,8	-3,7	127,9	0,944	0,455	0,482	0,938
2011	80,9	87,2	-6,3	168,1	0,928	0,496	0,534	1,030
2012	80,9	89,8	-8,9	170,7	0,901	0,460	0,511	0,971
2013	74,8	83,3	-8,5	158,1	0,898	0,408	0,454	0,863
2014	64,1	60,8	3,3	124,9	1,054	0,486	0,461	0,948
2015	46,8	43,0	3,8	89,8	1,088	0,517	0,475	0,991

Джерело: розраховано авторами за даними Держстату України [1–7]

Таблиця 2

Показники обсягу зовнішньої торгівлі, 2013–2015 роки., млн. дол.

	Експорт			Імпорт			Оборот		
	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015
Усього	74 832,3	64 106,8	46 804,2	83 346,5	60 750,6	42 976,0	158 178,8	124 857,4	89 780,2
Країни СНД	27 362,2	18 890,8	11 335,9	29 207,2	18 441,2	11 267,8	56 569,4	37 332	22 603,7
Країни ЄС	20 159,0	20 383,0	15 339,5	30 969,6	24 207,6	18 075,9	51 128,6	44 590,6	33 415,4
Інші країни світу	27 311,1	24 833,0	20 128,8	23 169,7	18 101,8	13 632,3	50 480,8	42 934,8	33 761,1
Товари	62 305,9	53 901,7	38 127,1	75 834,6	54 428,7	37 516,4	138 140,5	108 330,4	75 643,5
Країни СНД	21 672,1	14 882,3	7 806,1	27 741,5	17 276,9	10 485,5	49 413,6	32 159,2	18 291,6
країни ЄС	16 573,5	17 002,9	13 015,2	26 766,9	21 069,1	15 330,2	43 340,4	38 072	28 345,4
Інші країни світу	24 060,3	22 016,5	17 305,8	21 326,2	16 082,7	11 700,7	45 386,5	38 099,2	29 006,5
Послуги	14 233,2	11 520,8	9 736,6	7 523,0	6 373,1	5 523,0	21 756,2	17 893,9	15 259,6
Країни СНД	5 814,9	4 034,3	3 544,8	1 466,5	1 204,0	839,6	7 281,4	5 238,3	4 384,4
країни ЄС	4 195,7	3 991,6	2 927,9	4 212,0	3 148,8	2 750,1	8 407,7	7 140,4	5 678
Інші країни світу	4 222,6	3 494,9	3 263,9	1 844,5	2 020,3	1 933,3	6 067,1	5 515,2	5 197,2

Джерело: «Зовнішня торгівля України за 2015 рік: статистичний збірник» [1]

загального експорту та імпорту з 2013 року до стрімкого зростання темпів падіння у 2015 році. Позитивне сальдо та значення індексу покриття імпорту експортом більше одиниці протягом 2014–2015 років, на відміну від попередніх періодів, що свідчать про переважання обсягів продажу товарів та послуг на зовнішні ринки над купівлею іноземних, обумовлені більш швидкими темпами падіння імпорту, ніж експорту.

Причинами суттєвого зменшення імпорту є зниження купівельної спроможності населення України, скорочення потреби у високотехнологічному імпорті, викликані девальваційними процесами, посиленням протекціоніських заходів, загостренням військових конфліктів на територіях промислового виробництва. Серед причин скорочення експорту слід назвати зниження світових цін на сировинні товари, несприятливу кон'юнктуру світового ринку, зміну пріоритетів щодо партнерства у зовнішній торгівлі, скорочення обсягів співпраці з історично пріоритетними імпортерами, посилення вимог зовнішніх ринків щодо якості вітчизняної продукції, посилення валютного контролю за імпортними операціями.

Доречно відзначити, що скорочення показників обороту (табл. 2) одночасно відбулося при зовнішній торгівлі як товарами (на 30,2%),

так і послугами (на 14,6%), що за результатами 2015 року становило 28,1%, порівняно з попереднім періодом, що свідчить про прискорення темпів скорочення, адже 2014 року подібний показник склав 21,0%.

Динаміка зовнішньоторговельного обороту свідчить про значне скорочення зовнішньоторговельних операцій України у 2015 році: обсяг 89,9 млрд. дол. США за аналізований період

Таблиця 3

Структура експорту товарів з України за континентами, 2015 рік

Реґіон	Експорт, млн. дол.	Частка світового експорту, %	Зміни, %
Європа	10 676,1	34,1	- 27,1
Азія	10 335,8	33,0	- 18,9
СНД	6 506,0	20,8	- 50,4
Африка	3 049,6	9,7	- 27,4
Америка	684,8	2,2	- 42,3
Австралія і Океанія	11,4	0,04	- 39,1

Джерело: побудовано за даними Міністерства інформаційної політики

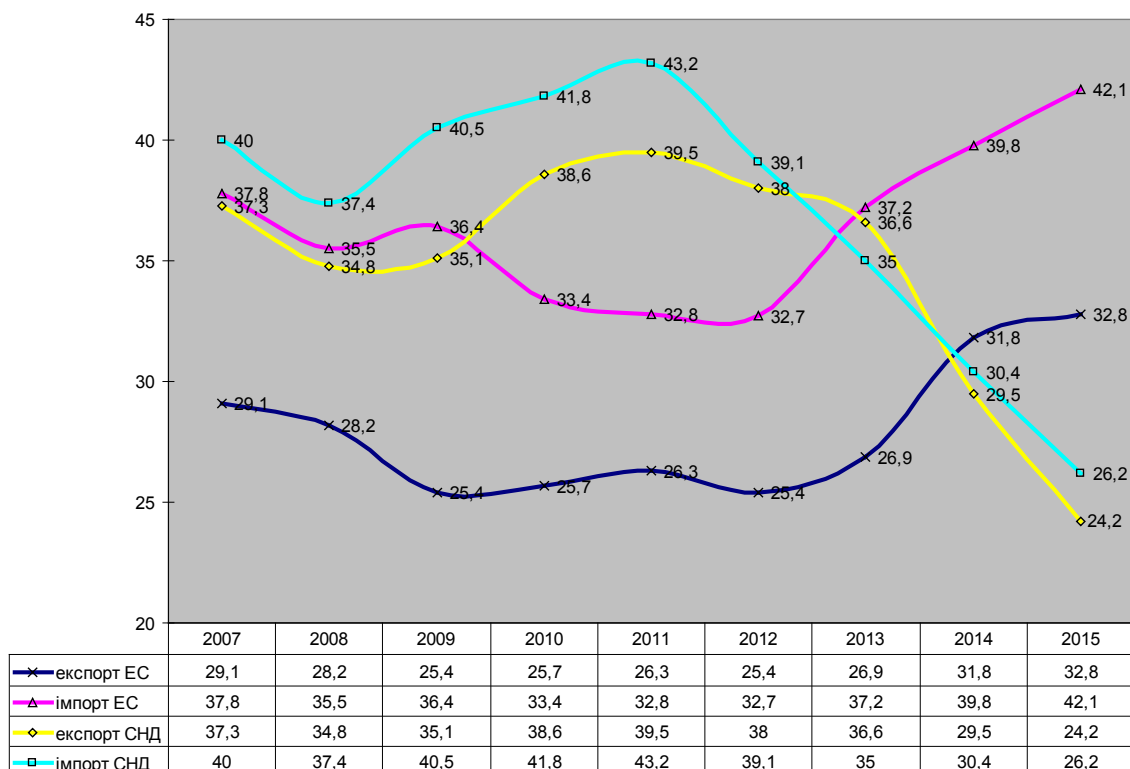

Рис. 1. Динаміка питомої ваги у загальному обсязі ЗТ товарами та послугами з ЄС та СНД, %.

Джерело: побудовано авторами за даними Держстату України [2–6]

навіть нижче результату у 99,9 млрд. дол. США кризового 2009 року.

Такі результати є наслідком скорочення експортних (на 26%) та імпорتنних операцій (на 29%).

Географічна структура падіння обсягів експорту представлена у таблиці 3. За результатами 2015 року найбільше скорочення обсягів експортних поставок відбулося до країн СНД (- 50,4%), другим за розміром втрат є ринок Північної та Південної Америки (- 42,3%),

на третьому місці знаходяться поставки до Австралії та Океанії (- 39,1%).

Однак найбільш вражаючими з точки зору пріоритетності (34,1% всього експорту) і важливості є втрати Європейського ринку, що дорівнюють 27,1%, адже саме цей ринок сьогодні є найбільшим імпортером української продукції у вартісному виразі 10 676,1 млн. дол.

Аналіз торговельних відносин України з ЄС та СНД за період 2007–2015 років (рис. 1) виявив:

Таблиця 4

Країни-лідери за динамікою зміни експорту товарів з України, 2015 рік

Країна	Скорочення експорту, млн. дол.	Країна	Зростання експорту, млн.дол.
РФ	4 774,3	Таїланд	128,5
ЄС (28)	4 151,7	Бангладеш	65,6
Туреччина	703,8	Філіппіни	53,1
Білорусь	701,6	Японія	35,1
Єгипет	614,5	Малайзія	33,0
Індія	343,8	Ліван	28,7
Казахстан	321,5	КНДР	28,5
Саудівська Аравія	291,4	Південний Судан	24,9
Азербайджан	233,7	Швейцарія	20,6
Пакистан	200,3	Китай	12,1
Йорданія	199,4	Мозамбік	10,8
Туркменістан	195,8	Коста-Ріка	8,8
Молдова	192,6	Намібія	6,8
Ірак	187,3	Гана	6,3
Нігерія	156,9	Кот-д'Івуар	6,2

Джерело: Програма просування інтересів України у світі

Таблиця 5

Пріоритетні ринки експорту з України

Країна експорту	Частка експорту, %		Групи товарів
	2015	2014	
Російська Федерація	12,7	18,2	механічні машини, чорні метали, продукти неорганічної хімії
Туреччина	7,3	6,6	чорні метали, насіння і плоди олійних рослин, добрива
Китай	6,3	5,0	руди, шлак і зола, зернові культури, жири та олії тваринного або рослинного походження
Єгипет	5,5	5,3	чорні метали, зернові культури, жири та олії тваринного або рослинного походження, механічні машини, чорні метали
Італія	5,2	4,6	чорні метали, зернові культури, жири та олії тваринного або рослинного походження
Польща	5,2	4,9	чорні метали, електричні машини, руди, шлак і зола
Індія	3,8	3,4	жири та олії тваринного або рослинного походження, механічні машини, чорні метали
Німеччина	3,5	3,0	електричні машини, одяг та додаткові речі до одягу, текстильні, механічні машини
Іспанія	2,7	2,2	зернові культури, жири та олії тваринного або рослинного походження, залишки і відходи харчової промисловості

Джерело: побудовано авторами за даними Держстату України [1–3]

– взаємозв'язок у зростанні та падінні питомої ваги обсягів імпорту та експорту в межах торгівлі з окремим інтеграційним об'єднанням;
– одночасне скорочення частки обсягів зовнішньоторговельних операцій з досліджуваними об'єднаннями у 2008 році;

– з 2009 року повільне відновлення взаємозв'язків з СНД з піковим показником зовнішньоторговельного обігу у 2011 році;
– відновлення рівня питомої ваги ЄС у зовнішньоторговельних операціях у 2013 році

Таблиця 6

Пріоритетні країни-імпортери в Україну

Країна імпорту	Частка імпорту, %		Групи товарів
	2015	2014	
Російська Федерація	20,0	23,3	палива мінеральні, нафта та продукти її перегонки, механічні машини, добрива
Німеччина	10,6	9,9	палива мінеральні, нафта та продукти її перегонки, механічні машини, засоби наземного транспорту, крім залізничного
Китай	10,1	9,9	електричні та механічні машини, пластмаси, полімерні матеріали
Білорусія	6,5	7,3	палива мінеральні, нафта та продукти її перегонки, добрива, засоби наземного транспорту, крім залізничного
Польща	6,2	5,6	палива мінеральні, нафта та продукти її перегонки, електричні машини, пластмаси, полімерні матеріали
Угорщина	4,3	2,7	палива мінеральні, нафта та продукти її перегонки, електричні машини, пластмаси, полімерні матеріали
США	3,9	3,5	палива мінеральні, нафта та продукти її перегонки, механічні машини, засоби наземного транспорту, крім залізничного
Італія	2,6	2,8	механічні машини, пластмаси, полімерні матеріали, фармацевтична продукція

Джерело: побудовано авторами за даними Держстату України [1–3]

Таблиця 7

Товарна структура експорту України, 2013–2015 роки

Товарна група (УКТЗЕД)	2013		2014		2015	
	вартість, млрд. дол.	%	вартість, млрд. дол.	%	вартість, млрд. дол.	%
Продовольчі товари та с/г продукція (1–24)	17,024	26,9	16,696	30,9	14,580	38,2
Мінеральні продукти (25–26)	4,629	7,3	4,102	7,6	2,614	6,8
Паливно-енергетичні товари (27)	2,865	4,5	2,014	3,7	0,489	1,3
Продукція хімічної промисловості, каучук (28–40)	5,115	8,1	3,673	6,8	2,543	6,7
Шкіряна сировина, хутро та вироби з них (41–43)	0,149	0,2	0,157	0,3	0,115	0,3
Деревина та целюлозно-паперові вироби (44–49)	2,391	3,8	2,251	4,2	1,733	4,5
Текстиль, текстильні вироби, взуття (50–67)	1,010	1,6	0,991	1,8	0,788	2,1
Вироби з каменю, скла, кераміки (68–71)	0,703	1,1	0,480	0,9	0,332	0,9
Метали та вироби з них (72–83)	17,571	27,7	15,264	28,2	9,477	24,8
Машини, обладнання та транспорт (84–90)	10,612	16,8	7,384	13,7	4,784	12,5
Інші товари (91–99)	1,243	2,0	1,020	1,9	0,716	1,9
Всього	63,312	100,0	54,032	100,0	38,171	100,0

Джерело: побудовано авторами за даними Держстату України [1–4]

до показника докризового періоду з подальшим посиленням позицій;

– кардинальну зміну географічної структури через зростання частки ЄС та одночасне стрімке падіння частки СНД у зовнішньоторговельних операціях України у 2013 році;

– подальше зростання питомої ваги операцій з ЄС, відповідне скорочення частки СНД у географічній структурі зовнішньої торгівлі України у 2014–2015 роках.

Серед результатів реалізації «Програми просування інтересів України у світі» відзначено структурні зміни у географії експорту у 2015 році: суттєве падіння обсягів поставок до РФ, ЄС, Туреччини, Білорусії, Єгипту та інших традиційних країн-партнерів; повільне зростання експорту до Таїланду, Бангладеш, Філіппін, Японії, що, однак, не компенсує втрат (табл. 4).

Аналіз торговельних взаємовідносин з пріоритетними партнерами потребує визначення їх частки у 2015 році, порівняння з результатами попереднього періоду, визначення товарних груп експорту (табл. 5) та імпорту (табл. 6).

В розрізі країн, незважаючи на значне скорочення частки у загальному обсязі експортно-імпорتنих операцій, найбільшим торговельним партнером залишається Російська Федерація (12,7 % експорту та 20,0% імпорту); серед пріоритетних експортерів (табл. 5) слід назвати Туреччину, Китай, Єгипет; серед імпортерів (табл. 6) – Німеччину, Китай, Білорусію.

Особливої уваги заслуговує аналіз товарної структури експорту (табл. 7). За період 2013–2015 років зросла питома вага продовольчих товарів та сільськогосподарської продукції (з 26,9% до 38,2%), суттєво скоротилася частка паливно-енергетичних товарів (з 4,5% до 1,3%), машин, обладнання та транспорту (з 16,8% до 12,5%), металів та виробів з них (з 27,7% до 24,8%), що свідчить про зростання ролі аграрного експорту.

Сьогодні Україна в рамках зовнішньої торгівлі (табл. 8) товарами співпрацює з 217 країнами світу (експортує до 191 країни, імпортує з 217 держав); послугами – з 220 країнами (надає послуги нерезидентам з 214 держав, отримує зі 191 країни).

За підсумками 2015 року зовнішньоторговельні операції проводили експортери товарів (14 688 підприємств), імпортери (22 300 підприємств), надавали послуги нерезидентам 6 370 компаній, одержували 4 921 суб'єктів.

Висновки з цього дослідження. За результатами дослідження стану зовнішньої торгівлі України за 2007–2015 роки в розрізі регіональних аспектів та товарних груп виявлено зміни питомої ваги пріоритетних партнерів у загальному експорті-імпорті відповідно до геополітичних інтересів держави, відзначено негативні тенденції обсягів торгівлі, акцентовано увагу на проблематиці диверсифікації експортно-імпорتنих потоків.

Таблиця 8

Кількість країн-партнерів, підприємств-суб'єктів зовнішньої торгівлі товарами та послугами, одиниць

Період	Країни-партнери				Підприємства-суб'єкти			
	ЗТ товарами		ЗТ послугами		ЗТ товарами		ЗТ послугами	
	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт
2008	191	206	218	175	15 539	34 447	5 339	4 302
2009	187	192	213	179	16 089	24 054	5 163	4 034
2010	193	201	214	185	13 459	21 490	5 235	3 946
2011	197	209	217	175	13 683	22 770	5 894	4 465
2012	191	207	229	179	13 626	23 871	6 913	5 467
2013	196	216	215	188	13 341	24 121	6 979	5 863
2014	195	205	214	186	13 753	22 426	6 717	5 365
2015	191	201	217	191	14 688	22 300	6 370	4 921

Джерело: побудовано авторами за даними Держстату України [1–5]

ЛІТЕРАТУРА:

1. Зовнішня торгівля України за 2015 рік: статистичний збірник. – К., 2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2015 році: статистичний збірник. – К., 2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2014 році: статистичний збірник. – К., 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2013 році: статистичний збірник. – К., 2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2012 році: статистичний збірник. – К., 2013. – Т. 1, 2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Співробітництво між Україною та країнами ЄС: статистичний збірник. – К., 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Статистичні дані Державної фіскальної служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sfs.gov.ua/ms>.